

Jadwiga Czachowska

"Dzieła Sienkiewicza. Bibliografia",
oprac. Julian Krzyżanowski,
Warszawa 1953, Państwowy Instytut
Wydawniczy, Dzieła, Wydanie
zbiorowe pod redakcją Juliana
Krzyżanowskiego, tom 58, s. 280, 2
nlb. : [recenzja]

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce
literatury polskiej 45/2, 655-661

1954

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Z LITERATURY BIBLIOGRAFICZNEJ

DZIEŁA SIENKIEWICZA. Bibliografia. Oprac. Julian Krzyżanowski. Warszawa 1953. Państwowy Instytut Wydawniczy, s. 280, 2 nlb. — Henryk Sienkiewicz. Dzieła. Wydanie zbiorowe pod redakcją Juliana Krzyżanowskiego. Tom 58.

Pośród różnych typów bibliografii specjalnych bibliografia osobowa podmiotowa — to znaczy ten rodzaj spisu bibliograficznego, którego zasięg stanowi twórczość jednej osoby — odgrywa w badaniach historycznoliterackich rolę szczególnie ważną. Zestawienie wszystkich dzieł, utworów, wreszcie dokumentów osobistych danego pisarza, literata czy historyka, badacza literatury niesłychanie żmudne i wymagające długotrwałych poszukiwań, jest koniecznym etapem wstępnym do dalszych prac monograficznych, studiów historycznoliterackich czy do prac edytorskich. Marksistowska nauka o literaturze, stawiając postulat oparcia badań na pewnym gruncie zbadanego sumiennie materiału, rozwinęła szeroko prace bibliograficzne. W Polsce Ludowej prowadzone są na dużą skalę takie prace zespołowe, jak nowe wydanie *Literatury polskiej* według Korbuta czy *Bibliografia literacka* przygotowywana w IBL. Od r. 1945 do chwili obecnej ukazało się u nas około 15 bibliografii osobowych¹.

Bibliografia sienkiewiczowska, opracowana przez Krzyżanowskiego, wysuwa się wśród prac bibliograficznych dziesięciolecia na jedną z czołowych pozycji, tak ze względu na osobę Sienkiewicza, jak i ze względu na zakres objętego materiału. Oprócz bibliografii dzieł pisarza wydanych w języku polskim opracowane zostały, jako kolejne tomy, bibliografia przekładów utworów pisarza na języki obce oraz bibliografia literatury, głosów krytycznych o Sienkiewiczu (tom ten, opracowany przez Z. Daszkowskiego, znajduje się obecnie w druku).

Wykonanie tego ogromnego zamierzenia — gdy wziąć pod uwagę bogactwo produkcji pisarskiej Sienkiewicza, który obok twórczości literackiej rozwijał dużą działalność publicystyczną, dziennikarską, dalej — jego niezmierną poczytność w kraju i za granicą, wreszcie — ożywioną dyskusję, jaką od r. 1887 aż po dzień dzisiejszy wywoływały i wywołują jego utwory — nabiera szczególnej wartości dzięki powiązaniu bibliografii z wydaniem zbiorowym dzieł pisarza. Ta cenna koncepcja wydawnicza zasługuje na podkreślenie. Tomy bibliografii zbierają w pewien sposób, sumują wysiłki wydawcy i redaktora włożone w pracę nad wydobyciem i ustaleniem tekstów poszczególnych utworów, zestawiając zaś przedruki, dostarczają danych do poznania ich historii i oddziaływania społecznego. Zaplecze zaś, jakim dla bibliografii są dzieła zbiorowe, gromadzące w 56 tomach obok powieści i opowiadań także szkice literackie, felietony, odezwy, listy — czasem po raz pierwszy ogłoszone

---

¹ Właściwy jednak plon prac bibliograficznych przygotowanych w Polsce Ludowej zestawiających twórczość najwybitniejszych pisarzy polskich, przyniosą dopiero najbliższe lata. W toku prac wydawniczych znajduje się m. in. bibliografia mickiewiczowska, opracowana przez A. Semkowicza, bibliografia dzieł Dygasińskiego, opracowana przez B. Horodyskiego. Zaawansowane są prace nad bibliografią Orkana, Reymonta, Żeromskiego.

drukiem — ułatwi czytelnikowi bezpośrednie odnalezienie tekstu w jego formie najpoprawniejszej.

W niniejszym omówieniu pragnę zająć się jedynie pierwszym tomem, bibliografią dzieł Sienkiewicza. Zróżnicowanie zawartości, a w wyniku odmienne założenia i wytyczne metodologiczne, pozwalają na to wyodrębnienie.

O charakterze bibliografii, jej zakresie i układzie, a nawet opisie poszczególnych pozycji decyduje przeznaczenie pracy, rozumienie zagadnień historycznoliterackich, wreszcie warunki, w jakich praca została wykonana.

Bibliografia dzieł Sienkiewicza jest bibliografią przeznaczoną na użytek określonego kręgu czytelników, badaczy, historyków literatury, pracowników naukowych. To założenie przesądza o doborze materiału. W przeciwieństwie do bibliografii zalecającej, selekcyjnej, bibliografia tego typu może i powinna dążyć do kompletności.

Krzyżanowski, zajmując to stanowisko i podkreślając w przedmowie szereg nieporozumień i kilkakrotnych „odkryć“ jednych i tych samych tekstów Sienkiewiczowskich na skutek braku zestawienia kompletnej twórczości pisarza, stwierdza w przedmowie:

„W założeniu pragnie ona [*Bibliografia*; przyp. J. Cz.] objąć w swej części pierwszej wszystko to, co wyszło spod pióra Sienkiewicza i ukazało się w druku po polsku, a więc zarówno teksty drobnych utworów i większych dzieł literackich, jak wszystkie inne wypowiedzi przeznaczone dla czytelnika, i to przeznaczone czy przez samego pisarza, czy też przez inne osoby, przez jego — powiędzmy — wydawców“ (s. 3—4).

Ten zapowiedziany „w założeniu“ bardzo szeroko, a nie sprecyzowany ściśle zakres został w dalszym ciągu przedmowy zwięzony. *Bibliografia* nie objęła kalendarzy i wypisów szkolnych, w których pojawiały się fragmenty dzieł Sienkiewicza. Zgadza się w zupełności, iż badania materiałów tego typu wymagałyby dużej pracy, stwierdzić jednak należy, że brak ten jest niewątpliwie luką bibliografii. Pominięcie wydawnictw rozchodzących się szeroko, o wysokich zwykle nakładach, których zadaniem jest w założeniu wydawniczym: upowszechnienie i popularyzacja, utrudnia wychwycenie, kto i jakie teksty starał się popularyzować w szerokich masach czytelniczych i wśród młodzieży. Źródła ograniczenia można się chyba dopatrywać w warunkach, w jakich praca powstała, a więc w powiązaniu bibliografii z pracami nad wydaniem dzieł zbiorowych Sienkiewicza, co sprawiło, iż bibliografia jest przede wszystkim zestawieniem materiału dla wydawców tekstów Sienkiewicza. Zagadnienie oddziaływania pisarza zeszło wskutek tego na plan drugi.

Obok tego z góry założonego przez autora ograniczenia istnieją w *Bibliografii* inne luki, jak zastrzega się autor, a co wydaje się nieuniknione, spowodowane: 1) niekompletnością dzienników i czasopism z lat 1875—1916, co nie pozwoliło uchwycić całej działalności publicystycznej Sienkiewicza; 2) brakiem znajomości wszystkich kryptonimów i częstą anonimowością pracy pisarza; 3) specjalnymi trudnościami w ustaleniu liczby i kolejności wydań dzieł przez firmę Gebethner i Wolff.

Bibliografia obejmuje twórczość literacką, publicystyczną oraz dokumentację osobistą (listy), które ukazały się drukiem w okresie od debiutu Sienkiewicza 18 kwietnia 1869 na łamach *Przeglądu Tygodniowego* do 1952 r., pierwodruki i wydania wznowione. Rejestruje dzieła samoistne wy-

dawnicz, a więc oddzielnie wydane, pisma zbiorowe, jak i utwory niesamoistne wydawniczo (utwory literackie, artykuły, recenzje, odezwy, notatki pomieszczone w czasopismach i wydawnictwach zbiorowych oraz utwory, a przede wszystkim listy Sienkiewicza publikowane w tekstach odmiennego autorstwa).

Krzyżanowski, wykorzystawszy wszystkie źródła bibliograficzne (prace Estreichera, Dembego, Czachowskiego, przewodniki bibliograficzne), włożył wiele pracy w ustalenie kolejności wydań dzieł samoistnych oraz w przewertowanie kilkuset roczników czasopism, z którymi Sienkiewicz współpracował — dla wydobycia utworów w nich pomieszczonych.

W zakresie zgromadzenia materiałów, w bogactwie zestawionej produkcji literackiej Sienkiewicza osiągnięcia *Bibliografii* są bardzo duże. Obrazują je dostatecznie pomieszczone przez autora w przedmowie dane statystyczne co do ilościowego wzbogacenia wykazu utworów pisarza w stosunku do spisu dzieł Sienkiewicza drukowanych oddzielnie w *Bibliografii polskiej* Estreichera czy bibliografii dzieł Sienkiewicza opracowanej przez Dembego.

W związku z doбором materiału wysuwa się zagadnienie stosunku przeróbki, streszczenia z dzieł pisarza, do utworów oryginalnych. Czy należy, a nawet czy można w bibliografii traktować przeróbki jak dzieła oryginalne, włączać je w spis twórczości na równych prawach, jak to zostało przeprowadzone w *Bibliografii*?

Sugestię takiego zapisu dały zapewne biblioteczne przepisy katalogowania, według których przeróbki i opracowania dzieł (np. inscenizacje, scenariusze filmowe, przeróbki z literatury pięknej dla młodzieży itp.) kataloguje się pod hasłem pierwowzoru z odsyłaczem do hasła przeróbki czy opracowania. Wydaje się jednak, że w bibliografii osobowej pisarza nie można stosować tej zasady.

Różnorodność przeróbek z dzieł Sienkiewicza — których w *Bibliografii* podano 27 — jest bardzo duża. Obok opracowań dla młodzieży, czy „dla ludu“, polegających na wprowadzeniu do oryginału jedynie pewnych skrótów, mamy krótkie streszczenia, libretta osnute na tle powieści, wreszcie przeróbki wprowadzające zmiany w fabule utworu i rysujące odmiennie postacie bohaterów. Ciekawym przykładem tego typu jest *Obrona Częstochowy*. Opowiadanie z czasów wojny szwedzkiej przerobione przez S. J. [Jadwigę Jaszczeuską] z powieści pt. *Potop* Sienkiewicza. Warszawa 1897. Autorka usunęła z opowiadania postać Kmicica, a jego bohaterskie czyny w czasie obrony klasztoru jasnogórskiego rozdzieliła pomiędzy Marcina Otrębę, włościanina spod Częstochowy, Piotra Czarneckiego i tajemniczego Litwina Andrzeja, który dokonuje wysadzenia kolubryny szwedzkiej. Wysunięty na głównego bohatera opowiadania chłop, Marcin Otręba, nie posiada zresztą żadnych cech indywidualnych, które by czyniły go prawdziwym reprezentantem ludu: zachowuje się jak Kmicic, przemawia jego słowami. Przeróbka bardzo ciekawa w zamierzeniu, gdyż uwypuklająca koncepcję Sienkiewicza leżącą u źródeł *Potopu*, jaką było ukazanie udziału mas chłopskich obok mas mieszczańskich i szlacheckich w walce ze Szwedami — chybiła w realizacji. Ograniczyła się do montażu cytowanych dosłownie fragmentów dzieła Sienkiewicza i zagubiła plastykę i realizm postaci.

Przeróbki stanowią bez wątpienia bardzo ciekawy i wartościowy materiał do poznania dziejów oddziaływania twórczości pisarza i dlatego muszą

się znaleźć w bibliografii osobowej. Wydaje się jednak, że powinny one stanowić oddzielną grupę lub być wydzielone specjalną numeracją. Znać zresztą, że zagadnienie to niepokoiło samego autora *Bibliografii*, w przedmowie bowiem stwierdza, iż przeróbki będą w ramach roku umieszczone po pismach zbiorowych, jako grupa czwarta, w realizacji zaś zostały one włączone w grupę czasopism lub wydań książkowych.

Druga część *Bibliografii*, spis rękopisów, jest niesłychanie cennym wykazem materiałowym. Nie trzeba uzasadniać znaczenia, jakie mieć może inwentaryzacja autografów prac Sienkiewicza dla badacza jego twórczości, zwłaszcza gdy się zważy, iż rękopisów tych zachowało się sporo.

W artykule *Pół tysiąca listów Henryka Sienkiewicza* (*Zeszyty Wrocławskie*, V, 1951, nr 1) Krzyżanowski motywował szeroko wartość korespondencji dla badań historycznoliterackich nad twórczością pisarza. Rozwijanie tego zagadnienia wydaje się zbyt cenne. Żałować tylko można, że w wykazie rękopisów zarejestrowane zostały jedynie listy znajdujące się w zbiorach publicznych, nie podano zaś autografów będących w posiadaniu osób prywatnych.

*

Zarysowując w przedmowie szeroko i interesująco swe „przygody“ na drodze poszukiwań bibliograficznych autor marginesowo tylko poruszył zagadnienie układu i nie podał szeregu potrzebnych wyjaśnień metodologicznych, które zapoznawałyby czytelnika z układem bibliografii i opisem poszczególnych pozycji.

W bibliografii dzieł Sienkiewicza zastosowany został opis rejestracyjny. W paru wypadkach jedynie jest on poszerzony adnotacją. Opis ten, jak to zostało stwierdzone w przedmowie, został oparty na autopsji, z wyjątkiem tych pozycji, które przejęte z bibliografii opracowanej przez Dembego, nie zostały sprawdzone z powodu niemożności odnalezienia źródła, w którym się znajdowały. Bibliografia pochodna, jaką jest bibliografia osobowa, ma prawo opierać się na bibliografiach prymarnych i korzystać z wiarygodnych źródeł bibliograficznych. Niemniej jednak słuszną tradycją stosuje wyróżnik (gwiazdkę) na oznaczenie pozycji branych z drugiej ręki (K. Świerkowski, *Bibliografia prac Estreichera*; H. Hleb-Koszańska i M. Kotwiczówna, *Bibliografia utworów Joachima Lelewela*).

Tytuły utworów podawane są w bibliografii w pełnym brzmieniu. Wydaje się słuszne zastosowane przez autora pracy podawanie w opisie także wszelkich podtytułów, które na przełomie XIX i XX wieku nosiły charakter dokładnych, bardzo rozbudowanych dyspozycji artykułu czy felietonu, a pozwalają korzystającemu wglądać w jego treść i kompozycję.

W wypadku nieistnienia tytułu wprowadzony został tytuł sfiginowany w nawiasie graniastym. Dla identyfikacji tekstu cenne byłoby dodawanie w takich wypadkach *incipit*. Sam tytuł sfiginowany powinien zawierać elementy określające możliwie dokładnie zawartość pozycji. W tym zakresie, zwłaszcza jeżeli chodzi o tzw. dokumenty osobiste, bibliografia posiada braki. Z zasady np. przy listach Sienkiewicza wymienia jedynie adresata, nie podaje zaś nigdy daty listu. W wyniku opis nie rozróżnia np. sześciu listów do Konrada Dobrskiego drukowanych przez różnych wydawców.

Zagadnieniem specjalnym jest opis utworu i dokumentów osobistych znajdujących się w większych całościach innych autorów lub podawanych do druku przez wydawców i zaopatrzonych przez nich w przypisy czy komentarze. Opis tych pozycji nie jest jednolity. Przeważnie rozpoczyna się od nazwiska autora całości i jej tytułu, po czym w nawiasie graniastym, a czasem *a linea* i drukiem petitowym, omówiony jest pomieszczony w nim utwór Sienkiewicza. Na przykład poz. 775 — Czemiński J.: *Ze wspomnień o Henryku Sienkiewiczu* [Listy do K. Benniego, K. Dobrskiego, J. Horainaj]; poz. 1018 — Zeleński-Boy Tadeusz: *Znasz li ten kraj* [Epigram na załotną mamę].

Pomijając, iż opis taki mógłby budzić w pierwszej chwili wątpliwości, do czego odnosi się omówienie bibliografa (do tekstu Sienkiewicza czy do pozycji w całości), wysunąć można w stosunku do tej formy opisu dwa zastrzeżenia: 1) opis taki ogranicza pozycję obcego autora do cytowanego w niej tekstu Sienkiewicza, co nie jest ściśle; 2) w bibliografii tego typu, która jest spisem utworów jednego pisarza, tytuły jego utworów powinny zostać wysunięte na plan pierwszy, bez względu na formę, w jakiej zostały podane do druku; 3) opis taki utrudnia formułowanie tytułów w indeksie.

W kilkunastu wypadkach w bibliografii dzieł Sienkiewicza opis rozpoczyna się od tytułu utworu Sienkiewicza, po czym następuje opis całości, w której został on pomieszczony. Np. poz. 810 [Listy do Akademickiego Komitetu Sprowadzenie zwłok Słowackiego] — Zborowski J. „Projekt tatrzański“ Sienkiewicza.

Ta właśnie forma opisu, zastosowana w konsekwencji, z podaniem w uzupełnieniu tytułu lub w tytule sfingowanym: rodzaju utworu, tematu, a przy listach — adresata i daty, wydawałaby się słuszniejsza.

Oddzielnym zagadnieniem z tego zakresu jest stosunek zapisu tytułu utworu podanego w bibliografii do tytułu, który utwór nosi w *Dziela*ch zbiorowych. Zasada, iż oba zapisy tytułu powinny być dokładnie jednakowo brzmiące, nie podlega chyba dyskusji. Tymczasem zdarzają się różnice w tytułach. Co gorsza zaś, indeks przez wyodrębnienie pewnych haseł zbiorczych nadrzędnych umieszcza pozycję pod jeszcze odmiennym hasłem. Na przykład:

1. Bibliografia: poz. 730: *List Henryka Sienkiewicza* [Sprostowanie informacji L. Włodka o sumach wypłaconych przez Szwajcarski Komitet Generalny]. — Indeks: *Komitet Generalny Szwajcarski w Vevey* [Sprostowanie artykułu L. Włodka]. — *Dziela*, Tom LIII: *Do redakcji „Głosu Narodu“* [Sprostowanie informacji L. Włodka o finansach Komitetu Szwajcarskiego].

2. Bibliografia: poz. 292: *List o zasługach A. Pługa w sprawie pomnika Mickiewicza w Warszawie* — Kur. Warsz., 27 XII. — Indeks, *Listy prywatne do osób i instytucji: Redakcja Kuriera Warszawskiego*. — *Dziela*, Tom LIV: *Zasługi A. Pługa w sprawie pomnika Mickiewicza*.

Przechodząc do następnego elementu opisu bibliograficznego, jakim jest cytata wydawnicza w utworach pomieszczonych w czasopismach, wydaje się, iż pominięcie roku, słuszne ze względu na układ chronologiczny, należałoby zastąpić żywą paginą (ułatwiałoby to zorientowanie się w latach większego nasilenia twórczości).

Poważną usterką w zapisie cytaty wydawniczej jest brak w około $\frac{1}{3}$ wszystkich pozycji daty dziennej, tym bardziej iż jest ona podstawą układu pozycji wewnątrz roku. Brak ten istnieje najczęściej przy czasopismach zagranicznych, jak np. „Dziennik Chicagowski, Niedziela (Detroit). Czasem jednak brak daty nawet przy czasopismach tego typu, co: Słowo, Tygodnik Ilustrowany, Kurier Warszawski (poz.: 204, 370, 372, 377, 438 itd.). Brak daty dziennej zwiększa się po r. 1892, a od r. 1901 procent opuszczeń jest bardzo duży.

W bibliografii dzieł Sienkiewicza przyjęty został opis rejestracyjny. Adnotacje (petitowe) znajdują się jedynie wyjątkowo i dotyczą strony typograficznej dzieła, ilustracji, jakości papieru (poz. 525, 527), ewentualnie podają źródło wiadomości o pozycji (poz. 575). Przyjmując, iż bibliografia tego typu nie musiała rozszerzać zbytnio komentarza, należy jednak stwierdzić brak danych bibliograficznych, które powinny być zostać podane, mianowicie:

1. Określenie zawartości utworu w pozycjach tego typu, co poz. 635 *Sienkiewicz o Tolstoju*. Potrzebne jest wyjaśnienie, że jest to polska redakcja odpowiedzi na ankietę ogłoszoną przez redakcję *Русских ведомости*; należałoby też podać określenie rodzaju literackiego przy pozycjach niejasnych.

2. Daty powstania utworów (szczególnie, jeżeli chodzi o utwory drukowane w wiele lat po ich powstaniu), które przy wielu pozycjach możliwe były do ustalenia. Wskazuje je bowiem korespondencja, o czym wspomina Krzyżanowski w wyżej wzmiankowanym artykule *Pół tysiąca listów Henryka Sienkiewicza*, a często też przypiski czy komentarze samego wydawcy.

3. Wiadomości, na jakiej podstawie rozwiązano autorstwo w pozycjach anonimowych.

W bibliografii dzieł Sienkiewicza zastosowany został układ chronologiczny według roku wydrukowania utworu. Układ ten przyjęty jest dla bibliografii osobowych ogólnie. Kompozycyjnie najprostszy, układ ten uwypukla najlepiej rozwój indywidualności pisarza, ewolucję twórczości, obrazuje związek twórczości z aktualnymi zjawiskami społeczno-politycznymi.

Wewnątrz zasadniczego chronologicznego układu w *Bibliografii* zastosowany został podział formalny na trzy grupy według następującej kolejności: 1) utwory pomieszczone w czasopismach i wydawnictwach zbiorowych (tu znajdują się także odbitki); 2) wydania pojedynczych dzieł, zarówno pierwodruki, jak i ich reedycje; 3) wydania zbiorowe pism.

W istniejących bibliografiach podział wewnątrz poszczególnych lat przedstawia się rozmaicie. H. Hleb-Koszańska i M. Kotwiczówna w *Bibliografii utworów Joachima Lelewela* (Wrocław 1952), nie rozdzielając dzieł samoistnych od utworów niesamoistnych wydawniczo, zastosowały układ alfabetyczny według tytułów utworów; K. Wóycicki w bibliografii pism Asnyka (*Asnyk wśród prądów epoki*, Warszawa 1931) — układ alfabetyczny według tytułów czasopism, wydawnictw zbiorowych, w których utwory zostały pomieszczone, i tytułów dzieł samoistnych (nie wprowadzając podziału wydawniczo-formalnego). Podział wydawniczo-formalny zastosowali np. J. Świerżowicz w *Bibliografii prac P. Chmielowskiego* (Trzemeszno 1933), K. Świerkowski w bibliografii dzieł Estreichera (*Karol Estreicher. Bibliografia prac jego i literatury o nim*. Warszawa 1928).

Przyjmując, iż o układzie, tak jak o wielu elementach metody bibliograficznej, decyduje charakter opracowywanego materiału, podział formalno-wydawniczy w bibliografii utworów Sienkiewicza wydaje się słuszny.

Wewnątrz grupy pierwszej (utwory drukowane w czasopismach i wydawnictwach zbiorowych) przyjęty został szczegółowy układ chronologiczny według daty dziennej. Zasada tego układu ma tę zaletę, iż wiąże utwory z aktualnymi wydarzeniami polityczno-społecznymi (co ważne jest, gdy chodzi o publicystykę) i ma ścisły związek z *kalendariem* życia pisarza.

Przechodząc wreszcie do omówienia ogólnej kompozycji *Bibliografii* stwierdzić można brak szeregu spisów pomocniczych, a to: wykazu pseudoni i kryptonimów pisarza, wykazu periodyków, z którymi Sienkiewicz współpracował, wreszcie indeksu rzeczowego. *Bibliografia* zaopatrzona jest w wykaz skrótów, spis wydawców tekstów Sienkiewicza oraz indeks tytułów, który jednak budzi zastrzeżenia. Wyodrębnienie utworów według pewnych haseł nadrzędnych, jak m. in. *Odpowiedzi na ankietę, Komitet Generalny Szwajcarski w Vevey, Odezwy, Wiersze*, niejednolita zasada stosowania szeregowania alfabetycznego (według pierwszej litery tytułu lub według pierwszego rzeczownika w tytule), wreszcie zgrupowanie numerów pozycji fragmentów dzieł przy tytule danego dzieła (co powoduje, że szukając np. fragmentu *Oblężenia Zamościa*, korzystający przejrzeć musi 50 pozycji podanych przy haśle *Potop*) — wszystko to sprawia, że indeks nie spełnia zadania szybkiego i prostego doprowadzenia do pozycji.

Rozważania na temat szczegółowych rozwiązań bibliograficznych nie mogą jednak zamykać omówienia bibliografii dzieł Sienkiewicza. Wydaje się, iż ze względu na warunki, w jakich praca była prowadzona, autor świadomie skoncentrował swój wysiłek przede wszystkim na zgromadzeniu jak największej liczby pozycji, na ilościowym wzbogaceniu spisu. W tym zakresie uzyskał też najpoważniejsze rezultaty.

Jadwiga Czachowska

BIBLIOGRAFIE ZAWARTOŚCI CZASOPISM

OBLICZE DNIA. 1936. Wstęp i antologię opracowała Mirosława Puchalska. Wykaz ważniejszych pozycji bibliograficznych opracował Jerzy Kądzioła. Wrocław 1953. Zakład im. Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, s. 176, 2 nlb. Instytut Badań Literackich PAN. Materiały do Dziejów Postępowej Publicystyki pod red. Ewy Korzeniewskiej. T. 1. — SYGNAŁY. 1933—1939. Opracowała Jadwiga Czachowska. Wrocław 1952. Wydawnictwo Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, s. 189, 3 nlb., 1 ryc. Instytut Badań Literackich PAN. Materiały do Dziejów Postępowej Publicystyki pod red. Ewy Korzeniewskiej. T. 2. — POPROSTU — KARTA. 1935—1936. Wstęp i antologię opracowała Barbara Winkiel. Wykaz ważniejszych pozycji bibliograficznych opracował Janusz Stradecki. Wrocław 1953. Zakład im. Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, s. 238, 2 nlb., 2 ryc. Instytut Badań Literackich PAN. Materiały do Dziejów Postępowej Publicystyki pod red. Ewy Korzeniewskiej. T. 3 —